

РОЗДІЛ 7.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1628>

Ключові слова: підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, екологічна освіта, еколого-природнича компетентність, еколого-розвивальне середовище, дослідницька діяльність, заклад дошкільної освіти.

7.1. Актуальність проблеми підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку

«Екологічна освіта – це організовані зусилля для вивчення особливостей функціонування природних середовищ та, зокрема, здатності людини керувати поведінкою й екосистемою для сталого розвитку та життя. Організація Об'єднаних Націй з питань, освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) стверджує, що екологічна освіта є життєво важлива для передачі поваги до природи серед суспільства і в підвищенні суспільної екологічної свідомості. ЮНЕСКО підкреслює роль екологічної свідомості в забезпеченні майбутнього розвитку та якості життя шляхом охорони довкілля, подолання бідності, мінімізацію нерівності та забезпечення сталого розвитку» [1, с.5].

Сучасна дошкільна освіта має гнучко реагувати на виклики сьогодення, заклики суспільства щодо змін у духовному та матеріальному житті суспільства. Тому екологічне виховання дошкільників розглядається як один із соціально значимих аспектів взаємодії суспільства й природи у взаємозв'язку матеріальними, духовними, правовими нормами та національними традиціями.

Питанню екологічної освіти дітей значна увага приділяється в державних нормативних документах, зокрема, у «Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» акцентується увага на формуванні екологічної культури

дошкільників; у Законі України «Про дошкільну освіту» екологічно доцільна поведінка дітей визначається одним із завдань дошкільної освіти; у Базовому компоненті дошкільної освіти України (БКДО), де зазначено норми й положення щодо компетентності, якими має оволодіти дитина 6 (7) років, у межах освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» наголошується на формуванні природничо-екологічної компетентності дошкільників.

Знання законів природи є основою для формування природодоцільної поведінки дітей дошкільного віку. Вони є специфічними та відрізняються від законів, що регулюють взаємини в суспільстві. Американський учений Баррі Коммонер сформулював їх наступним чином: перший закон – усе пов'язано з усім; другий – усе куди-небудь дівається; третій – усе чого-небудь варте; четвертий закон – природа знає краще.

«Емоції, які переживає дитина є поштовхом до пізнання природи і бажання взаємодіяти з природними об'єктами. Первинні емоційні переживання дитини мають естетичне забарвлення (наприклад, подобається метелик, бо має красивий малюнок на крильцях)» [6, с.18].

«Освітнє завдання дорослих – як спрямувати емоційний відгук дитини на формування пізнавального інтересу до об'єкта, бажання його пізнати. До того ж окремим, але найважливішим є питання: як сформувати ціннісне ставлення до об'єкту природи, як сприяти виникненню бережливого ставлення до об'єкта» [6, с.18].

«Особливими і навіть складними для виховання ціннісного ставлення до природи виступають ситуації, у яких діти проявляють негативні емоційні естетичні реакції та відчуття. Наприклад, жабка бридка та страшна, як вважають деякі діти. У цій ситуації необхідно дорослому пояснювати своєрідну красу об'єкта з позицій доцільності будови, функцій, які він виконує в природі, що безпосередньо пов'язані із середовищем його існування» [6, с. 18].

«Реалізація одного із законів – «природа знає краще» – спонукає до пошуків відповіді на дослідницьке питання (що особливого знає та розповідає природа завдяки жабці). Роздуми, пов'язані з пізнавальними пошуками, викликають інтерес

до об'єкта, бажання знати про нього більше і ставитися до нього бережно (дослідницька компетентність). У такий спосіб емоційні переживання любування, милування природою, захват та здивування породжують інтелектуальні емоції та емоційно-ціннісне ставлення дитини до природи» [5, с. 18]. «Формування у дошкільників знань законів природи й природоцільної поведінки, виховання емоційно-ціннісного ставлення повинно відбуватися органічно й комплексно в різних видах дитячої діяльності відповідно до інтегрованого підходу» [6, с.18].

Ефективність екологічного виховання дошкільників значною мірою залежить від педагогічної майстерності вихователя. Проблема підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників є досить складною та багатогранною та є актуальною з декількох причин:

1. Екологічні загрози: сучасний світ стикається зі значними екологічними проблемами, такими як забруднення навколишнього середовища, втрата біорізноманіття та зміни клімату. Тому підготовка вихователів до роботи з дітьми в цьому напрямі має велике значення, оскільки виховання екологічно свідомих громадян починається з дитинства.

2. Зростаюче соціальне замовлення: суспільство все більше вимагає від дошкільних закладів активно працювати над формуванням екологічної свідомості в дітей, тому вихователі повинні мати відповідні теоретичні знання та практичні навички для впровадження цієї роботи в освітній процес ЗДО.

3. Стандарти освіти: у багатьох країнах уряди встановлюють стандарти та вимоги до освіти, включаючи екологічну складову. Зокрема, у Стандарті вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня визначені наступні компетентності, що зазначені також в освітній програмі «Дошкільна освіта»:

«КС-4. Здатність до формування в дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості («Я» дитини і її місце в довкіллі)» [7, с.7-8].

«КС-8. Здатність до формування в дітей раннього і дошкільного віку навичок екологічно безпечної поведінки й діяльності в побуті, природі й довкіллі» [7, с.7-8].

«КС-20. Здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини» [7, с.7-8].

4. Вплив на здоров'я та благополуччя: вивчення та розуміння природи впливає на стан здоров'я та благополуччя дітей. Виховання дитини у середовищі, де вона знає та поважає природу, сприяє формуванню здорового та збалансованого способу життя.

5. Соціальна відповідальність: навчання дітей цінувати та поважати природні ресурси сприяє формуванню їхньої соціальної відповідальності, виховані в екологічно-орієнтованому середовищі, вони стають більш свідомими громадянами, які дбають про довкілля.

6. Адаптація до змін клімату: навчання дошкільників принципам сталого розвитку та бережливого використання природних ресурсів допоможе їм адаптуватися до змін клімату та робити свідомі вибори щодо збереження навколишнього середовища.

Таким чином, підготовка майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку має важливе значення з точки зору екологічної стійкості, сталого розвитку та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Отже, актуальним постає питання професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Проблеми змісту та структури загальної і фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти зараз знаходяться в центрі уваги ряду дослідників, таких як Л. Артемова, Г. Бєленька, В. Деда, О. Ковальова, Н. Лисенко та ін.

Теоретичні дослідження процесу підготовки майбутніх вихователів до реалізації завдань екологічної освіти та ознайомлення з природою розкриті в працях вітчизняних вчених Г. Беленької, Н. Горопахи, Н. Лисенко, З. Плохій та ін.. Так, Н. Лисенко наголошує на актуальності екологічного виховання дошкільників, організації в ЗДО процесу формування знань і уявлень дошкільників про природу і людину через призму ціннісних орієнтацій. Численні науково-педагогічні дослідження доводять, що формування елементарних знань у дітей про взаємозв'язки та взаємозалежності в природі має розпочинатися вже в дошкільному віці, адже саме в цей час формується основи світогляду та взаємовідносин людини з довкіллям.

У дослідженнях Г. Беленької, Н. Кот, Н. Лисенко, З. Плохій та ін. висвітлено науково-теоретичні основи екологічної освіти та виховання. Саме вони доводять залежність успіху екологічної освіти дошкільника від рівня екологічної компетентності педагога. Серед проблем природничої компетентності майбутніх вихователів досліджувалися: питання педагогічної взаємодії педагога й дитини в процесі формування екологічної компетентності (Г. Беленька), використання потенціалу природного довкілля у процесі професійного становлення майбутнього вихователя (Л. Завгородня), організація роботи по ознайомленню дітей з природою з використанням проєктної технології (Л. Крайнова), формування екологічної культури вихователів закладів дошкільної освіти (Н. Лисенко), здійснення особистісно орієнтованого підходу у процесі організації пізнавальної діяльності в природі (Л. Козак).

Зауважимо, що сучасні дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів визначають основою успішного становлення фахівця дошкільної освіти саме вміння здійснювати розвиток особистості дитини. Оскільки саме екологічна компетентність педагога (особливо охорона, збереження та примноження природних багатств), і є основою екологічного виховання дітей дошкільного віку. При цьому дорослий має бути не тільки носієм знань, але й володіти пошуково-дослідними вміннями, мати стійку потребу в спілкуванні з

природою, а також обізнаний з методикою використання методів безпосереднього та опосередкованого ознайомлення з природою.

Водночас, попри наявність в педагогічній теорії та практиці розробки різноманітних аспектів проблеми формування фахової компетентності педагогів не здійснено цілісного дослідження процесу підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

7.2. Структурно-змістове наповнення освітніх компонентів, що сприяють підготовці майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку

Професійна підготовка майбутнього вихователя до формування еколого-природничої компетентності дошкільників у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (ПНПУ) здійснюється під час вивчення навчальної дисципліни «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою», що є обов'язковим компонентом в освітньо-професійних програмах першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта (скорочений термін навчання)». Метою цього освітнього компонента є формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в межах вивчення природних об'єктів та явищ природи, методів ознайомлення дітей з природою, форм організації роботи з дошкільниками по ознайомленню їх з природою у умовах ЗДО та сім'ї.

У процесі вивчення освітнього компонента реалізуються наступні завдання:

1. «Аналізувати зміст нормативних і варіативних програм дошкільної освіти, представлений у тих, що рекомендовані МОН України, в обсязі, необхідному для повноцінного здійснення роботи вихователя ЗДО по ознайомленню дітей з природою» [4, с. 74].

2. «Визначати мету, завдання, зміст, методи, організаційні форми і засоби ознайомлення дітей дошкільного віку з природою» [4, с. 74].

3. «Описувати вимоги, умови, структуру, методику та технології організації різних форм діяльності дітей у їхньому повсякденному житті, різних типів занять, режимних моментів, форм активного дозвілля, основні принципи та умови правильного планування освітньої роботи в процесі ознайомлення дітей з природою» [4, с. 74].

4. «Використовувати уміння і навички, необхідні для реалізації освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» Базового компоненту дошкільної освіти та чинних освітніх програм» [4, с. 74].

5. «Впроваджувати технології організації розвивального природно-екологічного, пізнавального середовища в групах раннього та дошкільного віку» [4, с. 74].

6. «Застосовувати оптимальні методи, ефективні форми й різноманітні засоби педагогічного впливу на дітей у процесі ознайомлення їх з природою» [4, с.-74].

Освітній компонент забезпечує відповідність програмним результатам навчання (ПРН) освітньої програми:

«ПРН 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання в школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу й розвитку дітей раннього і дошкільного віку» [7, с.7-8].

«ПРН 2. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій» [7, с. 7-8].

«ПРН 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової – та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку» [7, с. 7-8].

«ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти» [7, с.7-8].

«ПРН 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами» [7, с. 7-8].

«ПРН 15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності» [7, с.7-8].

«ПРН 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку» [7, с.7-8].

«ПРН 19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини» [7, с.7-8].

Результатами вивчення дисципліни є:

- вміння здобувачами освіти аналізувати зміст комплексних та парціальних програм дошкільної освіти, представлений у тих, що рекомендовані Міністерством освіти і науки України, в обсязі, необхідному для роботи вихователя закладу дошкільної освіти по ознайомленню дошкільників з природою;

- вміння визначати мету, завдання, зміст, методи, організаційні форми і засоби ознайомлення дітей дошкільного віку з природою;

- вміння описувати вимоги, умови, структуру, методика та технології організації різних видів діяльності дошкільників у повсякденному житті; різних типів занять, режимних моментів, форм активного дозвілля, основних принципів та умов правильного планування освітньої роботи в процесі ознайомлення дітей з природою;

- використання умінь і навичок, необхідних для реалізації освітньої лінії «Дитина в природному докілья» Базового компоненту дошкільної освіти та чинних освітніх програм;

- впровадження технологій організації розвивального природно-екологічного, пізнавального середовища в ЗДО;

- добір оптимальних методів, ефективних форм й різноманітних засобів педагогічного впливу на дітей дошкільного віку у процесі ознайомлення з природою.

До програми навчальної дисципліни включені наступні змістові модулі та теми:

Змістовий модуль 1. «Теоретичні основи курсу «Методика ознайомлення дітей з природою»».

Тема 1. «Теоретики-методичні засади методики ознайомлення дітей з природою». Методика ознайомлення дітей з природою як наука про використання природи у вихованні та всебічному розвитку дітей дошкільного віку. Теоретичні основи методики ознайомлення дітей з природою як наукової дисципліни. Зв'язок методики з іншими науками [9]

Завдання і зміст ознайомлення дітей з природою. Природа як фактор розвитку дитини. Визначення основних завдань розумового, морального, естетичного та фізичного виховання дошкільників у ході ознайомлення їх з природою на основі сучасних наукових психолого-педагогічних досліджень. Екологічне виховання дітей як основна мета ознайомлення їх з природою. Характеристика сучасних підходів до екологічного виховання дошкільників. Визначення змісту знань дітей дошкільного віку про природу на основі державного стандарту дошкільної освіти (БКДО). Принципи відбору змісту знань дітей про природу. Система знань дітей про живу та неживу природу. Аналіз сучасних програм ознайомлення дітей з природою та екологічного виховання [9].

Становлення і розвиток методики ознайомлення дітей з природою як науки[9].

Змістовий модуль 2 «Основи природознавства».

Тема 1. «Природні умови України». Природні умови України. Характеристика екологічної ситуації в Україні. Взаємозв'язок елементів природи. Рельєф України, його вплив на інші природні компоненти, урахування рельєфу в діяльності людини. Характеристика елементів рельєфу. Основні височини та низовини. Гірські райони України. Клімат України. Кліматоутворюючі фактори. Прогнозування погоди та

використання місцевих ознак погоди у роботі з дітьми дошкільного віку. Ґрунти України. Склад ґрунту та його утворення, родючість. Значення ґрунту як середовища існування живої природи (рослин, тварин). Охорона ґрунту. Води України. Роль води в природі, властивості води. Характеристика водних ресурсів України. Формування у дітей бережливого ставлення до природних ресурсів.

Тема 2. «Рослинний світ України». Роль рослин в природі та житті людини. Різноманітність рослинного світу України. Поняття про природні рослинні угруповання – фітоценози. Штучні фітоценози як результат впливу людини на світ рослин (парки, сквери, газони, лісопарк тощо). Ліс, його ознаки, види. Характеристика основних ярусів (дерева, кущі, трав'янисті рослини, мохи та лишайники). Взаємозв'язки в рослинних угрупованнях, пристосування рослин до життя у лісі. Луки, їх види, особливості життя рослин луків. Рослини водойм, яруси, ознаки водних рослин. Культурні рослини, їх походження. Характеристика основних культурних рослин: харчові культури (хлібні злаки, бобові, овочеві, олійні, плодові та ягідні), кормові, текстильні та технічні культури. Рослини парків та скверів. Рослини пустирів та придорожні рослини. Бур'яни, їх характерні ознаки.

Тема 3. «Тваринний світ України». Роль тварин у природі та їх значення у житті людини. Різноманітність тваринного світу України. Підцарство найпростіші, їх роль у природі та житті людини. Тип кишковопорожнинні. Ознайомлення дошкільників з медузами. Тип кільчасті черви. Ознайомлення дошкільників з деякими представниками кільчастих червів. Тип молюски, особливості будови. Клас двостулкові та черевоногі молюски. Ознайомлення дітей з деякими представниками типу членистоногих: клас павукоподібні, клас ракоподібних, клас комахи – найважливіші особливості будови та пристосування до умов існування, виховання бережливого ставлення. Тип хордові. Загальна характеристика. Надклас риби – типові представники водного середовища. Пристосування риб до життя у водному середовищі. Клас земноводні, особливості будови та пристосування до життя на межі водного та наземного середовищ. Ознайомлення дітей з окремими представниками класу земноводних, формування позитивного ставлення до них. Клас плазуни, особливості зовнішнього вигляду і пересування. Формування

позитивного ставлення дошкільників до окремих представників цього класу, що мешкають на території України. Клас птахи. Особливості будови та поведки птахів, що відображають пристосування до різних умов життя. Ознайомлення дітей з перелітними та зимуючими та дикими представниками класу птахів, виховання турботливого ставлення до них. Клас ссавці, особливості будови та пристосування до умов пристосування. Дикі та свійські тварини. Охорона тварин.

Тема 4. «Особливості ознайомлення дошкільників із Космосом». Земля – унікальна планета Сонячної системи. Біологічний кругообіг хімічних речовин. Будова оболонок Землі. Сучасні уявлення про біосферу та її межі. Затемнення. Комети. Астероїди. Метеорити. Склад сонячної системи: Сонце, Меркурій, Венера, Земля, Марс, Юпітер, Сатурн, Уран, Нептун, Плутон. Супутники планет. Місяць. Обертання Землі навколо осі. Рух Землі навколо Сонця. Базовий компонент дошкільної освіти. Змістова лінія «Природа Космосу». Програма «Природа Космосу». Завдання програми. Шляхи реалізації висунутих завдань. Орієнтовний розподіл змісту роботи. Принципи вибору змісту знань дітей про Космос.

Тема 5. «Сезонні явища в природі». Фенологія, як наука про сезонні явища в природі. Значення вивчення людиною сезонних змін у природі. Народна фенологія як скарбниця багаторічних спостережень за сезонними явищами. Сезонні явища у рослинному і тваринному світі. Причини сезонних змін у неживій та живій природі. Астрономічні та фенологічні межі пір року. Характеристика основних кліматичних сезонів. Сезонні явища в неживій природі. Сезонні зміни в рослинному світі (зміна забарвлення листя, листопад, зимовий спокій рослин, весняне цвітіння та дозрівання плодів), їх пристосувальне значення. Сезонні явища в житті тварин (линяння, сезонні міграції, зимова сплячка тощо). Ознайомлення дошкільників із сезонними явищами у природі. Проблема охорони рослинного і тваринного світу України. Ознайомлення з особливостями створення Червоної книги України.

Змістовий модуль 3 «Методика ознайомлення дітей дошкільного віку з природою».

Тема 1. «Методи ознайомлення дітей з природою». Загальна характеристика методів ознайомлення дітей з природою. Умови вибору методу. Класифікація методів ознайомлення дітей з природою [9].

Наочні методи, їх загальна характеристика та значення у роботі з дітьми. Класифікація наочних методів, безпосередні: спостереження та опосередковані: ілюстративний матеріал, моделі та ТЗН. Характеристика спостереження як пізнавальної діяльності. Структура спостережень в процесі ознайомлення дітей з природою. Види спостережень за тривалістю, за змістом, за дидактичною метою, за способом керівництва, за кількістю учасників. Методичні прийоми керівництва спостереженнями в природі в різних вікових групах. Ілюстративний матеріал, його значення у процесі ознайомлення дітей з природою та види. Методика використання ілюстративного матеріалу з дітьми в різних вікових групах. Своєрідність використання репродукцій художніх картин у процесі ознайомлення дітей з природою. Використання технічних засобів навчання у процесі ознайомлення дітей з природою на заняттях та у повсякденному житті. Методика використання різних видів ТЗН (кінофільми, аудіо- та відеозасобів: магнітофон, телевізор, комп'ютер) у різних вікових групах. Освітнє та розвивальне значення моделей у процесі ознайомлення дітей з природою. Види моделей. Моделювання динаміки розвитку різноманітних об'єктів та явищ природи як особливий вид пізнавальної діяльності дошкільників. Поєднання моделей з іншими методами ознайомлення з природою [9].

Практичні методи, їх загальна характеристика, роль та місце цих методів у процесі ознайомлення дітей з природою. Класифікація практичних методів ознайомлення дітей з природою. Значення праці дітей в природі як методу ознайомлення дітей з природою. Зміст праці в природі дітей різного віку. Види та форми організації праці дітей в природі. Методичне керівництво працею дітей різного віку. Використання ігрових прийомів у керівництві працею дітей. Показ та вправляння як основні прийоми формування у дітей трудових умінь, види показу і

вправ. Педагогічна оцінка дитячої праці. Роль і місце різноманітних видів ігор в ознайомленні дітей з природою. Дидактичні ігри природничого змісту, їх види та методика проведення з дітьми різного віку. Ігрові прийоми в ознайомленні дітей з природою. Метод «екологічних проєктів» як один з практичних методів ознайомлення з природою дітей старшого дошкільного віку, методика організації з дітьми пошукової діяльності у «екологічному проєкті». Нескладні досліди як метод ознайомлення дітей з природою. Дослід як вид спостереження, що організовується у спеціальних умовах і передбачає пошукові дії дітей дошкільного віку. Види та зміст елементарних дослідів з об'єктами та явищами природи. Структура дослідів та прийоми керівництва пізнавальною діяльністю дітей дошкільного віку на різних етапах дослідницької діяльності [9].

Словесні методи. Значення словесних методів у процесі ознайомлення дітей з природою. Психологічні основи використання словесних методів у навчанні дошкільників. Класифікація словесних методів ознайомлення дітей з природою. Розповідь вихователя як метод ознайомлення дітей з природою. Види розповідей та вимоги до них. Мовно-логічні завдання як особливий вид розповіді. Бесіда як метод ознайомлення дітей з природою. Види бесід та вимоги до їх проведення. Взаємозв'язок бесід з іншими методами ознайомлення дітей з природою. Дитяча природознавча література як засіб ознайомлення дітей з природою. Використання у процесі ознайомлення дітей з природою різноманітних літературних жанрів (казок та реалістичних оповідань, віршів, загадок тощо). Методика використання природознавчої літератури у різних вікових групах [9].

Тема 2. «Форми організації роботи з дітьми по ознайомленню їх з природою». Основні форми роботи з дітьми по ознайомленню з природою, необхідність використання різноманітних форм. Фронтальні, групові та індивідуальні форми організації роботи по ознайомленню дітей з природою в закладах дошкільної освіти [9].

Заняття – основна форма організації роботи з дошкільниками. Види й типи занять по ознайомленню дітей з природою, їх структура. Особливості проведення занять по ознайомленню дітей з природою в різних вікових групах. Своєрідність

комплексних та інтегрованих занять у процесі ознайомлення дошкільників з природою. Методика проведення занять в різновікових групах [9].

Заняття як важлива форма організації навчання дошкільників. Види й типи занять по ознайомленню дітей з природою в різних вікових групах. Структура заняття. Особливості методики проведення занять по ознайомленню дітей з природою у різних вікових групах. Своєрідність комплексних та інтегрованих занять як форми ознайомлення дітей з природою. Методика проведення занять з ознайомлення з природою в різновіковій групі [9].

Екскурсії в природу як форма організації роботи з дошкільниками. Тематика та види екскурсій природничого змісту. Структура екскурсій. Методика підготовки до екскурсії та її проведення. Післяекскурсійна робота, спрямована на закріплення, узагальнення та систематизацію отриманих знань [9].

Цільові та повсякденні прогулянки як форми роботи з дітьми по ознайомленню їх з природою. Цільова прогулянка та її відмінність від екскурсії. Методика проведення цільових прогулянок [9]. Повсякденні прогулянки на майданчику закладу дошкільної освіти, їх значення в ознайомленні дітей з природою. Структура повсякденних прогулянок. Зміст фенологічних спостережень на прогулянках. Методи та прийоми роботи вихователя під час прогулянок [8].

Засоби фіксації знань дітей дошкільного віку про природу. Необхідність у фіксації знань дітей про природу. Характеристика основних засобів фіксації знань дітей про природу [9].

Тема 3. «Створення умов у ЗДО для ознайомлення дітей з природою та екологічна стежка як засіб ознайомлення дошкільників з природою». Куточок природи в груповій кімнаті ЗДО як основна база ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. Навчально-виховне значення куточка природи. Вимоги до відбору об'єктів куточка природи: врахування можливостей утримання об'єктів в умовах жилого приміщення, безпеки для дітей, відповідності вимогам програми, доступність догляду тощо. Вимоги до розміщення об'єктів куточка природи. Способи організації куточка природи: в приміщенні групи та/або в спеціальному приміщенні (екологічна кімната, зимовий садок тощо). Постійні та тимчасові

мешканці куточка природи. Кімнатне квітництво у ЗДО. Значення кімнатних рослин, їх різноманітність, особливості утримання рослин різних груп. Прийоми догляду за кімнатними рослинами, навчання дітей дошкільного віку доглядати за кімнатними рослинами. Сезонні зміни рослинних об'єктів куточка природи. Утримання риб у куточку природи ЗДО. Характеристика екзотичних акваріумних риб, риб місцевих водойм. Обладнання акваріума та догляд за рибами. Навчання дітей дошкільного віку доглядати за рибами. Птахи в куточку природи. Характеристика екзотичних птахів, яких можна утримувати в ЗДО (канарки, папуги). Місцеві птахи – тимчасові мешканці куточка природи ЗДО. Обладнання для утримання птахів (клітки, вольєри), догляд за чистотою житла птахів, годування птахів, добір зернових, м'яких, вітамінних та мінеральних кормів. Навчання дітей дошкільного віку доглядати за птахами. Ссавці – постійні мешканці куточка природи (хом'яки, морські свинки, шурі тощо). Влаштування кліток та вольєрів для дрібних ссавців, догляд за житлом тварин. Годування тварин, добір кормів. Навчання дітей дошкільного віку доглядати за тваринами. Влаштування в куточку природи житла для інших тварин: тераріїв для утримання плазунів та земноводних, інсектаріїв – для комах, акваріумів – для моллюсків та ракоподібних. Умови утримання таких тварин та догляд за ними.

Значення екологічної стежки як засобу ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. Особливості організації екологічної стежки в закладі дошкільної освіти. Методичні рекомендації по організації екологічних стежинок в закладах дошкільної освіти.

Ділянка дитячого садка. Значення ділянки закладу дошкільної освіти як бази для ознайомлення дітей з природою. Вимоги до планування й озеленення ділянки ЗДО. Основні елементи озеленення (захисна смуга, газони, квітники, дерева та кущі на майданчиках), добір рослин, їх біологія і агротехніка. Влаштування на території закладу дошкільної освіти моделей природних фітоценозів (куточків лісу, луків), штучної водойми. Город та плодово-ягідний сад на ділянці закладу дошкільної освіти, їх планування. Добір овочевих культур для вирощування на городі, їх агротехніка, навчання дошкільників вирощувати городні культури. Добір плодових

дерев та ягідних культур для саду. Посадка саду та догляд за ним у різні пори року. Тварини на ділянці закладу дошкільної освіти. Влаштування тимчасового житла для тварин куточка природи в літній період. Утримання дрібних свійських тварин на ділянці ЗДО (курей, кролів), влаштування кліток, догляд за ними. Влаштування годівниць, поїлок для птахів. Створення на ділянці закладу дошкільної освіти майданчика для спостережень за погодою. Створення умов для ігор з піском, водою та снігом [9].

Тема 4. «Взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї з екологічного виховання дошкільників». Роль сім'ї у екологічному вихованні дітей дошкільного віку. Необхідність взаємодії ЗДО і родини з екологічного виховання дошкільників. Форми роботи з батьками в закладі дошкільної освіти.

Зазначимо, що зміст дисципліни «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» побудований на Базовому компоненті дошкільної освіти, у якому зазначається, що «природничо-екологічна компетентність – це здатність дитини до природодоцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується в просторі пізнавальної, дослідницької, господарсько-побутової та ігрової діяльності» [2, с.12].

За своєю природою діти дошкільного віку є дослідниками навколишнього світу, тому у числі засобів формування компетентності дошкільника на першому місці стоять експериментування, досліді, самостійні спостереження та праця [5]. Тому для всебічної підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку кафедрою дошкільної освіти ПНПУ імені В. Г. Короленка був розроблений вибірковий освітній компонент *«Організація дослідно-експериментальної діяльності дошкільників в природі»*, метою вивчення якого є підготовка майбутніх вихователів здійснювати роботу з організації та проведення дослідно-експериментальної діяльності.

Очікуваними результатами вивчення дисципліни є:

- «розкрити теоретичні основи організації дослідно-експериментальної діяльності дітей дошкільного віку в природі і забезпечити умови для усвідомленого сприйняття їх майбутніми фахівцями в галузі дошкільної освіти» [4, с. 75];

- «ознайомити студентів із сучасними науковими дослідженнями та доробками практичних працівників дошкільних навчальних закладів у галузі розвитку особистості дитини шляхом використання у навчально-виховному процесі дитячого садка експериментування та нескладних дослідів у природі» [4, с. 75];

- «визначити доцільний зміст дослідної діяльності дітей дошкільного віку в природі, що відповідає їх потребам, віку та інтересам» [4, с. 75];

- «озброїти майбутніх вихователів методами і формами організації дослідної діяльності дошкільників у природі в умовах суспільного і сімейного дошкільного виховання» [4, с. 75-76];

- «розвинути творчі дослідницькі уміння студентів, самостійність та критичність мислення; сприяти вихованню кращих моральних рис особистості майбутнього педагога дошкільного профілю: любові та поваги до світу природи і людей» [4, с. 76].

Зміст освітнього компоненту включає наступні змістові модулі та теми:

Змістовий модуль 1. «Теоретичні основи організації дослідно-експериментальної діяльності дошкільників в природі»

Тема 1. Аналіз проблеми експериментально-дослідницької діяльності в психолого-педагогічній літературі. Сутність поняття «дослідно-експериментальна діяльність». Ретроспективний аналіз розвитку та становлення експериментально-дослідницької діяльності дітей у природі.

Тема 2. Місце дитячого експериментування в навчально-виховному процесі ЗДО. Значення експериментально-дослідницької діяльності у природі у розвитку особистості дошкільника. Відмінність експериментування від дослідної діяльності.

Тема 3. Психолого-педагогічні особливості оволодіння дошкільниками дослідно-експериментальною діяльністю у природі. Рівні розвитку дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі на різних етапах життя дітей

дошкільного віку. Вікова специфіка оволодіння дослідно-експериментальною діяльністю дітей дошкільного віку.

Тема 4. Зміст самостійної пошукової діяльності дітей в природі. Вплив пошукової діяльності дітей дошкільного віку в природі на розвиток їх особистості. Добір об'єктів для проведення пошукової діяльності, цікавих як для хлопчиків, так і для дівчаток. Організація індивідуальної (у відповідності до інтересів чи стилю діяльності), групової та підгрупової роботи дітей.

Змістовий модуль 2 «Методичні аспекти організації дослідно-експериментальної діяльності дошкільників в природі»

Тема 1. Методика проведення дослідно-експериментальної діяльності дітей дошкільного віку. Зміст і завдання організації експериментально-дослідницької діяльності дошкільників у природі. Структура проведення дослідно-експериментальної діяльності дітей дошкільного віку. Особливості діяльності вихователя та вихованців на кожному зі структурних етапів проведення експериментально-дослідницької діяльності дошкільників у природі. Характеристика різних видів дослідів та їх класифікація. Вимоги до підготовки та проведення дослідів.

Тема 2. Умови ефективної організації дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі. Безпека: забезпечення безпечних умов для дітей під час досліджень у природі (відповідне обладнання, належний нагляд дорослих та дотримання правил безпеки). Стимулююче середовище, що сприяє цікавості та допитливості дітей (цікаві матеріали, обладнання для досліджень, інтерактивні ігри тощо). Підтримка від дорослих, які можуть бути наставниками та порадиниками для дітей у проведенні дослідів. Відкрите планування: обирати теми для досліджень разом з дітьми та допомагати їм розвивати власні ідеї, що дозволить підтримувати їхній інтерес до вивчення природи. Заохочувати дітей ставити запитання та шукати на них відповіді шляхом дослідження та експериментів. Фіксація результатів: заохочувати дітей фіксувати свої спостереження, результати досліджень та висновки в різний спосіб для подальшого аналізу та обговорення. Стимулювання співпраці: заохочувати дітей до співпраці та обміну ідеями з однолітками, що

сприяє розвитку комунікативних навичок та колективній роботі. Залучення батьків до проведення дослідно-експериментальної діяльності з об'єктами природи в домашніх умовах.

Тема 3. Методи та форми організації дослідно-експериментальної діяльності дошкільників у природі. Методи та прийоми організації дослідно-експериментальної діяльності дошкільників в природі. Форми організації дослідно-експериментальної діяльності дошкільників в природі. Організація та облаштування дитячої мінілабораторії для проведення експериментів з об'єктами природи в ЗДО. Вимоги до обладнання дитячої мінілабораторії. Технічне та матеріальне оснащення мінілабораторії. Правила безпеки при організації дослідно-експериментальної діяльності у природі.

Тема 4. Особливості проведення дослідницько-експериментальної діяльності у різних вікових групах. Зміст організації нескладних дослідів за освітньою лінією «Дитина у природному доквіллі». Методика організації нескладних дослідів за змістом тематичного блоку «Нежива природа» у різних вікових групах. Методика організації нескладних дослідів за змістом тематичного блоку «Жива природа» у різних вікових групах. Методика організації нескладних дослідів за змістом тематичного блоку «Природа Космосу» у різних вікових групах.

Тема 5. Стан організації дослідно-експериментальної діяльності в ЗДО та проведення дослідів дошкільників з об'єктами природи. Особливості організації експериментально-дослідницької діяльності за змістом авторської програми «Маленькі дослідники» І. Сергєєвої та Т. Шумей. Дослідницька діяльність за програмою «Маленькі дослідники». Проведення експериментів з об'єктами живої та неживої природи за методикою О. Іванової. Специфіка організації експериментально-дослідницької діяльності за змістом авторської програми «Дитина в світі пошуку» О. В. Дибіної, М. М. Поддякова, Н. П. Рахманової, В. В. Щетиніної. Проведення нескладних дослідів у природі з дітьми старшого дошкільного віку за змістом авторської програми «Дитяче експериментування: старший дошкільний вік» І. Е. Куліковської та Н. Н. Совгір.

Тема 6. Методи керівництва та форми організації роботи з дослідницько-експериментальної діяльності дітей в природі в умовах суспільного і сімейного дошкільного виховання. Методи керівництва, які сприяють активному включенню дітей у процес вивчення та дослідження природи. Метод підтримки: педагог надає підтримку та стимулює інтерес дітей до дослідження природи, допомагаючи їм формулювати питання, шукати відповіді та аналізувати результати. Метод демонстрації: педагог демонструє дітям методи проведення експериментів, вчить їх використовувати наукові інструменти та обладнання, необхідне для дослідження природи. Метод співпраці: діти співпрацюють між собою та з дорослими, обмінюючись ідеями, спостереженнями та результатами досліджень, що сприяє розвитку комунікативних навичок та взаємодії. Метод запитань та відповідей: педагог ставить питання, які спонукають дітей досліджувати природу та шукати відповіді, розвиваючи їх аналітичне мислення та критичне мислення. Метод проблемного навчання: педагог створює ситуації, в яких діти мають вирішувати проблеми або виконувати завдання, що вимагають від них пошуку рішень та альтернативних шляхів вирішення. Метод досліджень: педагог підтримує дітей у проведенні досліджень, допомагаючи їм встановлювати гіпотези, розробляти план досліджень, збирати та аналізувати дані. Метод моделювання: педагог використовує моделі або імітаційні ігри для демонстрації складних фізичних або природних явищ, що допомагає дітям краще зрозуміти природні процеси. Метод питань «що, як, чому»: педагог спонукає дітей задавати запитання про природу, допомагає їм зрозуміти, як працюють різні явища та які причини стоять за ними.

При викладанні окреслених дисциплін майбутніх вихователів знайомлять з пріоритетними видами дитячої діяльності (пізнавальна, дослідницька, господарсько-побутова, ігрова) з формування еколого-природничої компетентності дошкільників, що визначені у БКДО.

У процесі формування еколого-природничої компетентності дошкільників добір форм і методів має здійснюватися за такими принципами: науковості, емпіричності, проблемності, системності та систематичності, наочності, гуманності, послідовності, діяльності тощо. Формами розвитку еколого-

природничої компетентності дошкільників в ЗДО є заняття, екскурсії в природу, цільові та повсякденні прогулянки, свята та розваги на природничі теми. Цікавою, відносно новою, формою формування еколого-природничої компетентності є екологічний тренінг, який спрямований на формування знань дітей про природу, як систему, взаємодію людини з природою, виховання співчуття, бережливого ставлення до природи. Під час проведення різних форм організації роботи з дітьми по ознайомленні їх з природою вихователі використовують такі методи: наочні (спостереження, демонстрування ілюстративного матеріалу, технічні засоби навчання, моделі), словесні (розповідь, бесіда, читання дитячої природознавчої літератури), практичні (екологічні проекти, гра, праця в природі, нескладні досліди).

Вибір методу залежить від:

- особливостей пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку (наочно-образне мислення), що надає переваги методам безпосереднього ознайомлення з об'єктами та явищами природи та наочним (спостереження, праця в природі, досліди, ігри);

- етапу засвоєння знань дітьми дошкільного віку (1 – первинне ознайомлення, 2 – закріплення та розширення, 3 – систематизація та узагальнення знань). Зауважимо, що є «універсальні» методи, які можна використовувати на всіх етапах засвоєння знань (спостереження). А є методи, які ефективні на другому та третьому етапах засвоєння знань (досліди, праця в природі);

- конкретні умови закладу дошкільної освіти: матеріально-технічну базу, місце розташування (міський або сільський ЗДО, розміщені поруч об'єкти природи).

Сьогодні в практиці роботи закладів дошкільної освіти з метою формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку використовуються такі засоби: екологічні стежини (на території та в приміщенні закладу дошкільної освіти, в природних біоценозах), екологічна кімната, мінімузеї природи, метеомайданчик, дослідницька лабораторія або куточок дослідника.

Універсальність, прокладеної в кімнаті, екологічної стежинки полягає в тому, що пізнавальну, пошукову, господарсько-побутову, ігрову діяльність можна

проводити цілий рік, незалежно від погодних умов, її зупинки більш динамічні, ніж стежинки на території ЗДО або в природних умовах.

При підготовці майбутніх вихователів знайомимо їх з організацією мінімузеїв в закладах дошкільної освіти. У групах раннього віку мінімузеї природи доцільно присвячувати одному об'єкту (бджілка, собака тощо). У групах середнього та старшого дошкільного віку, з метою формування у дітей розуміння взаємозв'язків і залежностей в природних системах (ліс, водойма, луки тощо), доцільно створювати мінімузеї окремих біоценозів.

Варто зазначити, що не всі заклади дошкільної освіти мають можливість створити та облаштувати екологічну кімнату в окремому приміщенні, проте її елементи (осередки: експериментування, колекції, бібліотека тощо) організовуються в групових кімнатах ЗДО й успішно використовуються у процесі формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку.

З метою організації умов у ЗДО для успішної дослідницько-експериментальної діяльності дітей варто створювати такі види осередків: куточок дослідника в груповій кімнаті ЗДО, дослідницька лабораторія в окремому приміщенні ЗДО, на ділянці закладу дошкільної освіти. При цьому варто пам'ятати, що в лабораторії та на ділянці закладу дошкільної освіти всі досліді, спрямовані на пізнання об'єктів природи, потрібно проводити під наглядом і з допомогою вихователів, а в куточку дослідника діти можуть самостійно проводити знайомі їм досліді та експерименти. Одне з важливих правил проведення дослідів, незалежно від осередку, щоб живі об'єкти не потерпали під час дослідження їхніх властивостей від екологічних чинників (наприклад, не можна колеус ставити на кілька днів у темну шафу).

Також знайомимо здобувачів освіти з тим, що у БКДО окреслені позиція та дії вихователя сприяють формуванню еколого-природничої компетентності дошкільників. Осібно вихователеві слід:

1. «доцільно акцентувати увагу дітей на корисних і шкідливих рослинах і тваринах, сприяти розумінню дітьми особливостей індивідуальної оцінки краси об'єктів природи, сприяти усвідомленню дітьми справедливості тверджень про те,

що кожний прояв природи є красивим, хоча він може не подобатись нам. Важливо дійти з дітьми до висновків, що допомога природі повинна бути зорієнтована на потреби тих, кому ти хочеш допомогти. Допомога об'єктам природи повинна ґрунтуватися на знаннях про їх біологічні особливості. Тільки тоді можна не нашкодити природі» [2];

2. «необхідно самому знати й розуміти закони природи, бути прикладом для наслідування, стимулювати самостійність дітей у поважати їхнє право на помилку» [2];

3. «надавати перевагу наочним методам і методам пізнання природи, безпосереднього ознайомлення з природою» [2];

4. «надавати самостійності дитині у виборі об'єкта природи для пізнання чи догляду» [2];

5. «формувати екологічну та дослідницьку компетентність дошкільників з позицій комплексного, системного, діяльнісного, інтегрованого підходів» [2];

6. «у процесі пізнання природи створити такі умови, щоб дитина відчувала себе самостійним дослідником її таємниць» [2];

7. «не давати знання про природу в готовому вигляді, а стимулювати бажання отримати їх самостійно чи з незначною допомогою дорослого завдяки різноманітним дослідницьким діям у різних видах діяльності» [2];

8. «зробити батьків своїми партнерами, помічниками у формуванні екологічної та дослідницької компетентності дошкільників» [2].

На лекціях та практичних заняттях з цих курсів студентам надається інформація про об'єкти та явища живої та неживої природи, їх взаємозв'язок, особливості ознайомлення з ними дітей дошкільного віку; у здобувачів освіти поглиблюється розуміння понять довкілля, екологічні фактори, сезонні зміни; вони вивчають доцільність вирішення завдань екологічної освіти на кожному віковому етапі та специфіку використання тих чи інших методів та технологій у процесі формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Особливу увагу майбутніх вихователів викладачі звертають на створення та організацію еколого-розвивального середовища в закладах дошкільної освіти,

оскільки ефективність формування еколого-природничої компетентності дітей багато в чому залежить від середовища, у якому відбувається їх життєдіяльність. «Еколого-розвивальне середовище – це єдність природного, предметного, соціального та внутрішнього «Я». Воно забезпечує набуття дитиною досвіду контакту з природним оточенням та спілкуванням з дорослими. Ефективність впливу довкілля на особистість дитини в ЗДО залежить від здатності педагогічного колективу організувати комфортне еколого-розвивальне середовище» [8, с.31].

Лекції та практичні заняття з освітнього компонента «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» проводилися з використанням різних методів: проєктів, моделювання, вирішення педагогічних завдань, інтерактивних методів тощо. Така системність у підготовці майбутніх вихователів давала змогу по-новому осмислити можливості та перспективи еколого-природничої компетентності дітей.

Підготовка майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників не обмежується вивченням дисциплін. Здобувачі освіти також можуть обрати тему свого курсового дослідження з представленої нижче тематики. Зауважимо, що студенти можуть пропонувати власні теми, якщо їх цікавить певний напрямок, якого немає в переліку.

З навчальної дисципліни «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» здобувачам освіти запропонована орієнтовна тематика курсових робіт.

1. «Особливості формування природничо-екологічної компетентності в дошкільників».
2. «Інноваційні підходи до еколого-розвивального середовища закладу дошкільної освіти».
3. «Інноваційні підходи до екологічного виховання дітей дошкільного віку».
4. «Природнича розповідь вихователя як засіб формування знань про Космос у старших дошкільників».
5. «Ігрова діяльність як засіб екологічного виховання дошкільників».

6. «Врахування принципів природовідповідності в організації життєдіяльності дошкільнят».

7. «Особливості використання екологічних проєктів під час ознайомлення дітей з (лікарськими рослинами, погодою, сезонними змінами (на вибір студента))».

8. «Організація спільної діяльності у природі дорослих та дітей».

9. «Експериментування як засіб пізнання дошкільниками природи».

10. «Використання прийомів ТРВЗ в екологічному вихованні дошкільників».

11. «Формування уявлень про природу в дітей дошкільного віку засобами проєктної технології».

12. «Організація експериментально-дослідницької діяльності з дітьми старшого дошкільного віку».

13. «Використання народної творчості в ознайомленні дітей з природою».

14. «Наступність роботи закладу дошкільної освіти і початкової школи з формування екологічної компетентності у дітей».

15. «Природоохоронна робота в ЗДО зі збереження та відновлення рослин і тварин, які зникають».

Таким чином, у процесі вивчення цих дисциплін майбутні вихователі мали можливість отримати якісні теоретичні знання про ознайомлення дітей з природою та дослідницьку діяльність.

7.3. Упровадження моделі підготовки майбутнього вихователя до формування еколого-природничої компетентності дошкільників

Враховуючи все зазначене, можна визначити модель процесу підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників (рис. 7.3.1.).

Рис.7.3.1. Модель підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників

На підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень з проблеми підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників визначено низку структурних компонентів (блоків) розробленої нами моделі, взаємодія яких забезпечує її цілісність та функціонування. Зокрема, до компонентів (блоків) моделі відносимо методологічно-цільовий (мета, завдання, принципи), організаційно-змістовий

(зміст, форми, методи, умови) та діагностувально-результативний (критерії, показники та рівні).

Методологічно-цільовий блок моделі підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників представлений її метою, що передбачає прикінцевий результат, а саме сформовану готовність здобувачів освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників. Означену мету моделі процесу формування готовності майбутніх вихователів доцільно конкретизувати завданнями, комплексне вирішення яких сприятиме її ефективній реалізації, а саме: мотивування майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників; надання системи знань майбутнім вихователям, що забезпечать формування еколого-природничої компетентності дошкільників; формування здатності у здобувачів освіти використовувати професійні уміння й навички для практичного вирішення завдань щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; розвиток креативності майбутніх вихователів для підвищення ефективності формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Наповнення кожного компонента моделі формування готовності майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників та їх взаємозумовленість визначається дією загально-методологічних та специфічних *принципів*. У контексті нашого дослідження визначені принципи задають стратегічні орієнтири у формуванні готовності майбутніх вихователів, спрямовують освітній процес у ЗВО на досягнення означеної мети. До них належать:

– *принцип системності та послідовності* – дотримуватися наступності у вивченні окремих тем і освітніх компонентів, забезпечувати логічні зв'язки між засвоєнням способів дій і знань, між формами і методами навчання та контролю (самоконтролю) за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. За таких умов здобувачі освіти можуть засвоїти більший обсяг матеріалу зі значною економією часу. Цей принцип можна реалізувати в різноманітних формах планування

(послідовність вивчення окремих питань теми, виконання теоретичних і практичних завдань);

– *принцип науковості* – принцип, який стосується головним чином змісту навчального матеріалу про екологічну та дослідницьку компетентність дошкільників, особливості їх формування у дошкільників;

– *принцип доступності* – полягає у необхідності зважати на індивідуальні (природні) особливості й можливості студентів певних вікових груп, не забуваючи про особливості фізичного й психічного розвитку кожної особистості;

– *принцип цілеспрямованості* вимагає від викладача знання основної мети процесу готовності майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників, завдань навчання в сучасному ЗВО, уміння в конкретній ситуації ставити оптимальні освітні завдання, враховуючи реальні навчальні можливості студентів;

– *принцип взаємодії* вимагає від викладача створення умов суб'єкт-суб'єктної взаємодії зі студентами з метою їхньої активної діяльності під час навчальних занять;

– *принцип активності* – що орієнтує на використання інноваційних методів і прийомів, які відкривають у студентах можливості бути суб'єктами процесу пізнання. Їхня активність виявляються в ставленні до пізнавальної діяльності, у готовності до сприймання й засвоєння нових знань, прагненні до самостійного пошуку, в ініціативі щодо вибору об'єкта й способу діяльності;

– *принцип рефлексії* – дає можливість здобувачам освіти усвідомити процес навчання, осмислити його результативність, спрямованість, проаналізувати свої відчуття, переживання, розглянути особливості власного мислення й мислення інших учасників взаємодії, власні способи розумової діяльності, відкоригувати власні пізнавальні цілі, освітню траєкторію професійного розвитку.

Зазначені принципи формування готовності майбутнього вихователя реалізуються в процесі опанування студентами певного змісту.

Організаційно-змістовий блок моделі підготовки майбутнього вихователя до формування еколого-природничої компетентності дошкільників представлений

змістом, методами і формами та комплексом педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів ЗДО.

Зміст організаційно-змістового блоку моделі визначений розробленими освітніми компонентами «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою», «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі», що описано в параграфі 2.

Також організаційно-змістовий блок моделі охоплює форми організації навчання майбутніх вихователів ЗДО (лекції із запланованими помилками, практичні заняття, заняття-конкурси тощо), методи навчання (інтерактивні методи (Мозковий штурм, Fishbone); рольові ігри; творчі завдання; вибір оптимальних форм і методів, які є актуальними для закріплення певних умінь; педагогічного дискурсу, діагностичних бесід, вільних асоціацій, що дають майбутнім фахівцям дошкільної освіти визначити ціннісні норми, елементи виховної діяльності з дітьми дошкільного віку).

Для ефективної реалізації зазначеної моделі необхідними окреслені такі організаційно-педагогічні *умови*: покращення взаємодії учасників освітнього процесу (викладач і студенти); створення необхідного матеріально-технічного забезпечення навчання в освітньому середовищі закладу вищої освіти; варіативне використання методів і форм професійної підготовки здобувачів освіти до формування «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» дошкільників процесі вивчення нормативних і варіативних дисциплін.

Діагностувально-результативний блок моделі відображає критерії, показники та рівні підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

В обґрунтуванні критеріїв та показників підготовки майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників доцільно враховувати такі аспекти:

- особливості професійної підготовки та специфіку діяльності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;

- сутність професійної компетентності як комплексу властивостей особистості здобувачів освіти, які мають бути сформованими у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти;

- структуру, взаємозв'язок та взаємозумовленість компонентів професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

З огляду на це визначено сукупність *критеріїв* (когнітивного, мотиваційного, діяльнісного) та *показників* сформованості фахової компетентності майбутніх вихователів ЗДО. Усі визначені критерії та показники пов'язані з структурними компонентами професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Когнітивний критерій професійної підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти відображає повноту, міцність і усвідомленість студентами сукупності теоретичних, методичних та технологічних знань, що необхідні для формування еколого-природничої компетентності дошкільників. Основними показниками когнітивного критерію визначено:

- сукупність знань щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників світи;
- культура професійного спілкування.

Мотиваційний критерій характеризує усвідомлення майбутніми вихователями ЗДО необхідності формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Основними показниками мотиваційного критерію визначено:

- позитивну вмотивованість до формування еколого-природничої компетентності дошкільників;
- прагнення самовдосконалюватися.

Діяльнісний критерій відображає практико зорієнтовану діяльнісну активність, яка розкриває особливості підготовки майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Показниками діяльнісного критерію визначено:

- уміння результативно формувати еколого-природничої компетентності дошкільників;
- уміння проєктувати, планувати та здійснювати еколого-природничої компетентності дошкільників;
- здатність до самоаналізу і самооцінки діяльності з урахуванням вимог професійної діяльності.

На основі виокремлених критеріїв і показників охарактеризовані рівні сформованості готовності майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників: високий, достатній, низький.

Високий рівень:

- у навчальній діяльності демонструють глибокі й ґрунтовні знання щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; відмінну культуру професійного спілкування.

- систематично виявляють позитивну вмотивованість до формування еколого-природничої компетентності дошкільників; демонструють прагнення самовдосконалюватися.

- виявляють абсолютні вміння результативно формувати еколого-природничої компетентності дошкільників, а також уміння проєктувати, планувати і здійснювати формування цієї компетентності дошкільників; здатність до самоаналізу і самооцінки діяльності з урахуванням вимог професійної діяльності.

Достатній рівень:

- виявляють нормативно необхідні знання щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; культуру професійного спілкування;

- стабільно демонструють у межах навчальної діяльності позитивну вмотивованість щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; прагнення самовдосконалюватися;

- демонструють уміння проєктувати, планувати і здійснювати формування еколого-природничої компетентності дошкільників; спрямованість на самоаналіз діяльності з урахуванням вимог професійної діяльності.

Низький рівень:

- ситуативно виявляють нормативно необхідні знання щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; культуру професійного спілкування виявляють періодично;

- зрідка демонструють у межах навчальної діяльності вмотивованість щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; відсутність особистісно-значущої потреби в самовдосконаленні;

- фрагментарно демонструють вміння формувати еколого-природничої компетентності дошкільників; зрідка виявляти вміння проєктувати, планувати і здійснювати формування цієї компетентності дошкільників; відсутність спрямованості на самооцінку і самоаналіз діяльності з урахуванням вимог професійної діяльності.

Дослідження здійснювалось на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Загалом в експериментальному дослідженні взяло участь 78 студентів (з них у контрольних групах – 38 осіб та в експериментальних – 36 осіб) спеціальності 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Вибір груп був зумовлений вимогами однорідності здобувачів освіти контрольної та експериментальної груп. Однорідність вибірки забезпечувалась статичною оцінкою готовності під час початкової діагностики.

Перевірка ефективності впровадження запропонованої моделі підготовки майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників здійснювалась шляхом проведення діагностичних зрізів протягом усього експериментального дослідження, що дало можливість простежити динаміку розвитку в здобувачів освіти компонентів готовності до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Динаміку рівнів сформованості готовності майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників представлено в таблиці 7.3.1.

Таблиця 7.3.1

Динаміка змін рівнів сформованості готовності майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників у студентів експериментальних (ЕГ) та контрольних (КГ) груп (%)

Рівні сформованості	Високий (%)				Середній (%)				Низький (%)			
	констатувальний		контрольний		констатувальний		контрольний		констатувальний		контрольний	
Критерій/група	ег	кг	ег	кг	ег	кг	ег	кг	ег	кг	ег	кг
Когнітивний	16,7	18,4	33,3	23,7	22,2	23,7	41,7	34,2	61,1	25	57,9	42,1
Емоційний	19,4	2	44,4	31,6	25	23,7	30,6	23,7	55,6	55,3	25	44,7
Діяльнісний	13,9	18,4	41,7	28,9	25	21	33,3	28,9	61,1	60,5	25	42,2

Отже, з представленої таблиці порівняльних даних видно, що за рівнем сформованості готовності майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників у студентів експериментальної групи під час формувального дослідження спостерігалися позитивні зміни: тобто на констатувальному етапі експерименту невелика кількість респондентів показала високий рівень (16,7 – когнітивний, 19,4 – емоційний, 13,9 – діяльнісний критерій), а на контрольній фазі 33,3 % студентів уже мали високий рівень (когнітивний критерій), 44,4 % (емоційний критерій), 41,7 % (діяльнісний критерій). Середній рівень сформованості готовності майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників після проведення формуючого експерименту збільшився до 41,7 % (когнітивний критерій), 30,6 % (емоційний критерій), 33,3 % (діяльнісний критерій); низький – відповідно знизився до 25 % з 61,1 % (когнітивний критерій), до 25 % з 55,6 % (емоційний критерій), до 25 % з 61,1 % (діяльнісний критерій).

Як бачимо, динаміка рівня сформованості готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників за всіма критеріями на початку та в кінці експерименту має

позитивний характер. Це дозволяє зробити висновок про ефективність запропонованої моделі.

Зауважимо, що професійна підготовка майбутнього викладача до формування еколого-природничої компетентності дошкільників має бути сформована на засвоєння теоретичних знань і набуття практичних умінь здобувачів освіти відповідно до робочої програми та силабуса дисципліни, здатностей самостійно аналізувати і прогнозувати наслідки нераціонального використання природних ресурсів, екологічного мислення і свідомості, а також навичок сталого розвитку, що ґрунтуються на ставленні до природи як унікальної, універсальної цінності.

Таким чином, запропонована вище модель підготовки майбутніх вихователів має значні потенційні можливості для формування еколого-природничої компетентності дошкільників, оскільки забезпечує формування базових природничих знань, розуміння взаємозв'язків і залежностей у природному докільлі, сприяє професійному зростанню майбутніх фахівців дошкільної освіти, формуванню професійної компетентності, екологічного мислення, ціннісного ставлення до природи.

Вагоме місце в процесі підготовки студентів до практичної діяльності майбутнього вихователя відіграють практичні заняття з використанням елементів рольової гри, дискусії, моделювання фрагментів занять з ознайомлення дітей з природою, що проводяться з метою набуття чи закріплення умінь та навичок майбутньої професійної діяльності здобувачів освіти.

Так, на практичних заняттях з курсу «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі» студенти створювали проекти еколого-дослідницьких центрів у ЗДО відповідно до вимог; складали інструктаж, якій проводиться з дітьми перед дослідницькою діяльністю окремо для кожної вікової групи та пам'ятку для вихователів щодо дотримання правил проведення дослідницько-експериментальної діяльності дітей; добирали дослід, які будуть цікаві для хлопчиків та дівчат окремо та пояснювали свій вибір; складали план

роботи гуртка «Маленькі дослідники». В умовах карантину студенти добирали досліди, які можна проводити батькам разом із дітьми в домашніх умовах.

На практичних заняттях з «Основ природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» майбутні вихователі виконували такі завдання:

- використовуючи самостійно підібрану літературу та матеріали періодичної преси, готували доповідь на тему «Мій рідний край», у якому описували природу тієї місцевості, де народились. Показували його особливості, цікаві місця, доповнюючи виступ фото- або відеоматеріалами;

- створити презентацію про різні групи рослин, включаючи рослини Червоної книги, а також короткі письмові повідомлення про тварин і рослин, що занесені до Червоної книги України, з якими можна ознайомити дітей дошкільного віку. До змісту повідомлення включити такі відомості про тварин і рослин: як і чому вони занесені в ЧКУ, якою є їхня зовнішня будова, особливості існування, значення в природі та житті людини, діяльність людини зі збереження цих видів рослин і тварин тощо. Доповідь необхідно доповнювати ілюстративним матеріалом. Відомості, подані в повідомленні, повинні бути доступні дітям дошкільного віку;

- розробити проєкт «Парк моєї мрії», у якому демонстрували своє бачення парків та скверів;

- підготувати короткі письмові повідомлення про екзотичних тварин планети, з якими можна ознайомити дітей дошкільного віку. До змісту повідомлення включити такі відомості про тварин: зовнішня будова, особливості існування, спосіб живлення, значення в природі житті людини тощо. Доповідь необхідно було доповнювати ілюстративним матеріалом. Відомості, подані в повідомленні, повинні бути доступні дітям дошкільного віку;

- скласти рекомендації щодо проведення цільових прогулянок, розробити план та структуру цільової прогулянки для дітей різних вікових груп (за вибором студента);

- спланувати влаштування на території закладу дошкільної освіти «Екологічної стежинки», описавши її елементи та схематично зобразити.

Таким чином, застосування різноманітних форм, методів і технологій у процесі підготовки майбутнього вихователя до формування еколого-природничої компетентності дошкільників сприяє вирішенню професійних проблем, розвитку творчих здібностей здобувачів освіти, підвищенню комунікативної компетентності, формуванню інтересу і емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля, навчальної і професійної діяльності, а, отже, здатності до професійної самореалізації та самовдосконалення.

Отже, можна зробити висновок про ефективність запропонованої моделі підготовки майбутнього викладача до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Список використаних джерел:

1. Гриньова М. В., Величко Р. М. Екологічна освіта майбутніх фахівців як основа розв'язання глобальних проблем людства. URL: http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%91%D1%96%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F_2022.pdf#page=5
2. Державний стандарт дошкільної освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021 р. № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
3. Гнізділова О. А., Федій Т. В. Дослідно-експериментальна діяльність дітей з природними об'єктами в умовах ДНЗ : навч. посіб. / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2014. 107 с.
4. Карапузова І. В. Проблеми підготовки майбутніх вихователів до екологічної освіти дошкільників. *Modern engineering and innovative technologies*. № 14, Part 4. 2020. P. 73-76.
5. Karapuzova Iryna, Sulaieva Nataliia, Manzhelii Nataliia, Vashak Oksana, Fazan Tetiana. O desenvolvimento da atividade cognitiva e comunicativa de pré-escolares no processo de atividades educacionais e de pesquisa na natureza. Revista on line de Política

e Gestão Educacional, Araraquara, 2021. v. 25. n.esp.3. p. 1795–1809. URL:
<https://periodicos.fclar.unesp.br/rpge/article/view/15593>

6. Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf>

7. Освітня програма «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. URL:
<https://drive.google.com/file/d/1z398p2riUiLhG5HgCp6sKbbfPXRI2ebx/view>

8. Розвивальне середовище як основа екологічної освіти дошкільників. Проектування позитивного життєвого простору особистості : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава 18-19 квітня 2019 р. / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2019. С. 31-33. URL:
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12294/1/Karapuzova.pdf>

9. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: Навчальний посібник. К . Вища школа. 1993. 255 с.